

DIE NUUTSTE REKENAARHULPMIDDELE OP DIE
GEBIED VAN GRIEKS EN LATYN

Dit word al hoe meer gebiedend noodsaaklik dat elke navorsers, dosent of student deeglik kennis moet neem van dit wat die rekenaar-tegnologie aan ons bied. Dit geld dus ook vir ons wat Grieks en Latyn bestudeer. Die rekenaar moet hoegenaamd nie as 'n bedreiging of 'n struikelblok gesien word nie, maar veel eerder as 'n geweldige groot hulpmiddel. Indien ons begerig is om 'n goeie dosent/onderwyser en 'n deeglike navorsers te wees, beteken dit noodwendig dat ons nie net moet "bybly" wat betref sekondêre literatuur oor ons spesialisasiegebied nie, maar ook wat betref die nuutste rekenaarprogramme. Trouens, wat laasgenoemde betref is die ontwikkeling veel meer dramaties en derhalwe vereis dit dat ons voortdurend op hoogte gebring moet word van dit wat aan ons gebied word.

In die eerste plek hou die opkoms van die CD-ROM vir ons geweldige groot moontlikhede in. Die term CD-ROM staan natuurlik vir *Compact Disk with Read Only Memory*, wat beteken dat 'n ontsaglike hoeveelheid materiaal op 'n optiese of laserskyf gestoor kan word. In die eerste plek hou dit vir ons die voordeel in dat ons nou met 'n veel geringer kapitale uitleg ons biblioteek goed kan uitbou. Neem byvoorbeeld net hoe ontsaglik duur dit vir 'n biblioteek sal kos om nou in 1991 die hele Latynse reeks van Migne se *Patrologiae Cursus Completus* aan te skaf. MAAR, teen 'n relatiewe goedkoop prys, kan 'n biblioteek nou die tekste van al die Latynse kerkvaders bekom deur EEN laserdisket aan te skaf (en 'n individu kan dieselfde laserskyf vir 50% van die prys aankoop). Onmiddellik beteken dit ook dat die biblioteek minder rakspasie benodig wat verdere kapitale onkoste bekamp. Verder, as ons gaan kyk hoe ondoeltreffend die Migne se indeks is en ons vergelyk dit met al die moontlikhede wat die rekenaar ons bied om hierdie tekste vir ons te ontsluit en toeganklik te maak, dan kan 'n mens nie anders as om verbysterd te staan nie. Verder begin die ontwikkeling op die optiese mark om (soos 'n mens kon verwag) die dosent en student tot in sy huis te bereik. Dosente en navorsers kan eenvoudig net nie meer bekostig om kil en afsydig teenoor die rekenaar te staan nie. Die doel van hierdie artikel is dan ook net om vir elkeen wat betrokke is met die onderrig van en navorsing in Grieks en Latyn, 'n kort oorsig te gee van die heel nuutste elektroniese en rekenaar-toerusting wat in die afgelope jaar of wat op die mark tot ons beskikking gekom het.

In die eerste plek het ons, soos reeds genoem, baie goeie nuus vir almal wat op die Latynse kerkvaders werk: Teen die einde van 1991 word die *Cetedoc Library of Christian Latin Texts* (CLCLT) op CD-ROM beskikbaar gestel. Hierdie projek gaan die hele *Corpus Patrum Latinorum* bevat, d.w.s. al die tekste van die *Corpus Christianorum, Series Latina* en *Continuatio Mediaevalis*. Tekste wat nog nie in die *Corpus Christianorum* gepubliseer is nie, sal uit die *Patrologia Latina* van die Migne geneem word. Die eerste CD-ROM wat aan die einde van 1991 vrygestel word, sal reeds ongeveer 21 miljoen woorde bevat en onder andere feitlik al 250 volumes insluit wat in die reekse *Series Latina* en *Continuatio Mediaevalis* gepubliseer is. In hierdie eerste laserskyf is die totale *corpora* van Augustinus, Hieronymus en Gregorius Magnus reeds ingesluit, asook tekste wat nog nooit in die *corpus Christianorum* ingesluit is nie, soos byvoorbeeld die *Etymologiae* van Isidorus van Sevilla. Elke 2 jaar gaan daar 'n opgedateerde skyf vrygestel word met ongeveer 25% nuwe inligting. Die lisensiegeld vir hierdie laserskyf hang af van die spesifieke kategorie waarin die koper belangstel (soos byvoorbeeld of hy 'n vaste bestelling plaas vir toekomstige opdaterings en of dit net 'n eenmalige aankoop is sonder enige verdere verbintenis). In ieder geval, die pryse wissel tussen 75,000 BEF en 125,000 BEF. Meer besonderhede hieroor kan verkry word vanaf Brepols Publishers, Baron Fr. du Fourstraat 8, B-2300 Turnhout, België (Faksnr. 32-14-42.89.19).

Teen die einde van 1992 word daar ook 'n indeks saamgestel van al die verskillende vorme van die Latynse woorde wat in die Cetedoc databank opgeneem is. Hierdie databasis, wat as die CILF (*Cetedox Index of Latin Forms*) bekend staan, sal uit meer as 50 miljoen woorde bestaan. Dit ontsluit dus Klassieke, Patristiese en Middeleeuse Latyn, en selfs ook dokumente wat in meer resente Latyn geskryf is (soos byvoorbeeld dokumente van konsilies). Inligting word gegee oor die periode, outeur en werk waar die betrokke vorm gevind word (vir verdere inligting kontak weereens Brepols Publishers hierbo genoem).

Verder is die nuutste Latynse CD-ROM (#5) nou pas (1991) vrygestel. Hierdie jongste uitgawe bevat feitlik alle klassieke Latynse tekste tot 200 n.C., tesame met 'n paar latere tekste soos dié van Servius, Porphyrius, Zeno en Justinianus. As 'n ekstra bonus, is verskillende uitgawes van die Bybel bygevoeg (die Septuaginta, die Hebreeuse Bybel, die Koptiese Nuwe Testament, die Vulgaat, die King James en RSV).

Daarbenewens het The Packard Humanities Institute ook in 1991 'n nuwe *Greek Documentary* CD-ROM (#6) vrygestel. Dit sluit onder andere in die papiri wat voorberei is deur Duke University met die hulp van die University of Michigan en verder ook Griekse inskripsies wat voorberei is deur Cornell (Ohio) en die Institute for Advanced Study. Hierdie laserskyf, tesame met die voorgenoemde een, kan vir so min as \$150 vir drie jaar gehuur word vanaf The Packard Humanities Institute (300 Second Street, Suite 201, Los Altos, CA 94022).

Natuurlik is ons almal in Suid-Afrika reeds bekend met die TLG (*Thesaurus Linguae Graecae*) projek waarmee daar reeds in 1972 begin is. Hierdie het reeds 'n κτήμα ἐς αἰεὶ vir klassici geword en derhalwe is dit tog nodig dat ons net so een en ander ook oor hierdie projek sê: Teen die begin van 1991 is daar reeds sowat 7 miljoen dollars aan hierdie projek gespandeer. Ongeveer 'n halwe miljoen ure is toe reeds deur meer as 80 personeellede aan hierdie projek bestee. Daar is ook reeds sowat 43 miljoen Griekse woorde op hierdie disket. In Julie 1991 was daar reeds sowat 690 van hierdie diskette in omloop (10 hiervan in Suid-Afrika) en dit beteken dat daar ongeveer 30 biljoen woorde van TLG teks op CD-ROM in sirkulasie is. Alhoewel daar voortdurend tekste van sowat 2900 outeurs op hierdie laserdisket ingelees word, sal Suid-Afrikaanse klassici waarskynlik meer belangstel in die nuutste programme wat ontwikkel word om hierdie CD-ROM skyf te lees.

Natuurlik is die vinnigste en maklikste nog steeds om gebruik te maak van die Ibycus-rekenaar. Hierdie masjien is egter duur en moeilik bekombaar en 'n verdere nadeel is dat die resultaat van jou soektog nie in 'n IBM-versoenable formaat gegee kan word nie. Dit is dus belangrik dat ons net kortliks stilstaan by 'n paar van die nuutste programme waarmee hierdie laserskyf gelees kan word. Een van die beste programme hiervoor is waarskynlik LBASE 5.1 (wat verkrygbaar is vanaf Silver Mountain Software, 7246 Cloverglan Dr., Dallas, TX 75249). 'n Ander baie oulike program wat hiervoor gebruik kan word, is die *SNS-Greek* 3.2. Dit is in September 1991 vrygestel en kan verkry word van Scuola Normale Superiore di Pisa, p.za Cavalieri 7, 56100 Pisa (Italië). In September 1991 het Burkhard Meißner aangekondig dat ook hy 'n program ontwikkel het om die TLG CD-ROM laserskyf te lees. Meer inligting kan naamlik verkry word van die *Institut für Altertumswissenschaft*, Abteilung Alte Geschichte, Kochstraße 4, D-8520 Erlangen, Deutschland. Dalk is u ook reeds bekend met 'n ander program wat hiervoor gebruik kan word, naamlik *Searcher*. Let egter net daarop dat Randall Smith wat hierdie program ontwikkel het, redelik onlangs die University of California verlaat het en dat alle verdere navrae oor hierdie program voortaan gerig moet word aan Dan Thibodeau, Dept. of Classics, University of California, Santa Barbara, CA 93106.

Dan is daar ook sedert Julie 1989 'n baie handige hulpmiddel tot beskikking vir diegene wat op Augustinus werk: By Villanova Universiteit is daar 'n VAX rekenaar waarin al Augustinus se werke ingelees is. Augustinus se 5 miljoen woorde kan nou elektronies gefynkam word ten einde spesifieke woorde of frases op te spoor. Fr. Allan Fitzgerald is uiters behulpsaam en vir

die klein bedraggie van \$3-00 is hy bereid om 'n soektog te doen en die inligting op disket te stuur aan enigiemand wat daarom vra. Sy adres is: Augustinian Studies, Tolentine Hall, P.O. Box 98, Villanova University, Villanova, PA 19085.

Elkeen wat geïnteresseerd is in die aanwending van die rekenaar in die navorsing en onderrig van Grieks en Latyn, moet baie beslis inteken op *Computing and the Classics*. Dit is 'n nuusbrief wat gratis elke kwartaal aan alle belangstellendes uitgestuur word. Dit word geborg deur die College of Humanities en die Newark Campus van die Ohio State University in die VSA. Indien u bydraes wil stuur om hierin opgeneem te word OF gratis daarop wil inteken, kontak die redakteur Joseph Tebben, Classics Department, The Ohio State University, Newark, Ohio 43055.

Verder moet klassici in Suid-Afrika baie beslis kennis neem van die Perseus-projek wat deur die Department of Classics van Harvard University onderneem word. Hierdie is 'n interaktiewe multimedia databasis wat bedoel is om behulpsaam te wees met die studie en die onderrig van die Griekse literatuur, geskiedenis, kuns, en argeologie. Die teikengroep is beide die student en die spesialis. Die Perseus-projek is as't ware 'n elektroniese biblioteek wat bestaan uit Griekse tekste en vertalings, morfologiese databasisse en 'n leksikon, 'n argeologiese katalogus met terreinplanne, katalogusse van beeldhouwerk en Griekse vase, 'n atlas met topografiese kaarte, 'n ensiklopedie oor die klassieke, ens. Daar word verweg dat Yale University Press teen die einde van 1991, of die begin van 1992, sal begin met die verspreiding van *Perseus* 1.0 as 'n stel bestaande uit 1 kompakte laserskyf en 1 NTSC videoskyf. Meer inligting hieroor kan verkry word vanaf die Department of Classics, 319 Boylston Hall, Harvard University, Cambridge, MA 02138.

Die Department of Classics van die University of Wisconsin is weer die verspreider van die videodisket *de Italia* wat duisende tonele bevat van Italië vanaf die Neolitiese era tot by die moderne tye. Sagteware wat daarmee saamgebruik word, stel 'n mens in staat om toegang tot hierdie visuele ensiklopedie van Italiaanse geskiedenis, landskap en kultuur te verkry. Indien inligting oor klassieke ikonografie verlang word, is die antwoord te kry by die elektroniese databasis wat bekend staan as *Lexicon Iconographic Mythologiae Classicae* (LIMC). Vir meer inligting, kontak J.P. Small van U.S. Center, Rutgers University, College Avenue Campus, New Brunswick, N.J. 08903.

Ter wille van diegene van ons wat betrokke is by die onderrig van Grieks aan Teologiestudente, kan ons gerus net 'n oomblik stilstaan by die CD-ROM laserskyf wat bekend staan as *CDWord*. Weereens staan 'n mens verstom om te sien watter ongelooflike groot hoeveelheid werke op een so 'n disket opgeneem word. Hierdie optiese skyf bevat onder andere 'n Griekse teks van die Nuwe Testament (Nestle-Aland), die Septuaginta, 4 verskillende Engelse Bybelvertalings (KJV, NIV, BASB, RSV), die *New Bible Dictionary*, die *Harper's Bible Dictionary*, en verder ook Griekse woordeboeke soos *Bauer Lexicon*, *Intermediate Liddell and Scott*, *One Volume Theological Dictionary of New Testament* (sg. *Little Kittel*) en dan is daar ook nog kommentare op die skyf soos byvoorbeeld *Harper's Bible Commentary*, *Bible Knowledge Commentary* en die *Jerome Biblical Commentary* en verder kan ook ander grammatiese informasie oor Griekse woorde daarop verkry word.

Nog 'n belangrike instrument wat ontwikkel is vir diegene wat hul besig hou met die Patristiek, is die databasis van patristiese literatuur wat in die afgelope jare opgebou is by die Université Laval (Québec, Kanada). Dit staan bekend as die *Bibliographical Information Base in Patristics*. Daar is al reeds meer as 20,000 patristiese verwysings ingelees wat uit meer as 300 wetenskaplike tydskrifte geneem is. Alhoewel hierdie projek se primêre doelwit is om al die artikels rakende patristiese literatuur te indekseer, word talle subdisiplines ook gedek, soos byvoorbeeld argeologie, ikonografie, epigrafie, papirologie, ens. Hierdie databasis was nog altyd net tot die beskikking van die medewerkers van hierdie projek, maar sedert die tweede helfte van 1991 kan een en almal teen 'n geringe betaling van hierdie projek gebruik

maak (Adres: Laboratoire BIBP, Faculté de théologie, Pavillon FAS, Université Laval, Québec, Canada, G1K 7P4).

Dan is daar ook goeie nuus vir diegene wat van WordPerfect gebruik maak: Daar is nou 'n *Greek Language Module* vir hierdie goeie woordverwerkersprogram beskikbaar. Dit vertoon alle Griekse karakters op die skerm, tesame ook met alle diakritiese tekens. Dit kan verkry word van WordPerfect Inc., International Division, 1555 N. Technology Way, Orem, UT 84057. Verder het ook Zondervan Electronic Publishing 'n program met die naam *ScriptureFonts* ontwikkel wat saam met WordPerfect 5.0 en 5.1 gebruik kan word. Dit kan Grieks en Hebreeus op die skerm vertoon en ook uitdruk. Hierdie program kan bestel word van die uitgewers (1415 Lake Drive SE, Grand Rapids, MI 49506). Ons kan gerus ook sommer in dieselfde asem vertel van *Lettrix*. Dit is 'n sagtewareprogram wat saam met 'n woordverwerkingsprogram gebruik kan word om 'n hele aantal lettertipes te vorm, onder andere Grieks (met diakritiese tekens), Hebreeus en Cirillies. Meer inligting kan verkry word vanaf Hammerlab Corporation, 938 Chapel St., New Haven, CT 06510.

Intussen kan ons ook uitsien na twee projekte wat nog nie heeltemal afgehandel is nie en wat vir alle gerekenariseerde klassici van groot belang is: Die eerste is 'n omvangryke atlas van die Griekse en Romeinse wêreld vanaf ongeveer 1100 v.C. tot 640 n.C. Dit staan onder leiding van Richard J.A. Talbert van die University of North Carolina. Die tweede projek is naamlik dié van Dee Clayman van die CUNY Research Center wat verantwoordelik is daarvoor om 'n CD-ROM skyf saam te stel van al die uitgawes van die *L'Année Philologique* vir die jare 1976-1987.

Laat ons afsluit met 'n projek van die United Bible Society: Laasgenoemde is tans besig om aan 'n laserdisket te werk wat verskillende Bybelvertalings sal bevat, asook die Griekse en die Hebreeuse tekste. Verder sal dit ook morfologiese analises bevat, asook 'n verwysing na die semantiese veld waarbinne die woord ressorteer soos dit in die *Greek-English Lexicon* van Louw en Nida gebruik word. Daarmee saam sal daar ook ander naslaanwerke bygevoeg word, soos onder andere die *UBS Handbook Series*.

Ons leef inderdaad in 'n interessante en opwindende era!

H.F. Stander, Universiteit van Pretoria